

УДК 141.7

Халецька О.О., аспірант кафедри історії культури ©
ЛНУ ім. І.Франка, м.Львів

ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМИ

Від середини ХХ ст. через нові напрямки науки, такі як синергетика, антропний принцип, квантова гравітація, інфляційно-сценарна модель Всесвіту тощо виникає новий творчоцентричний образ світу. Світ не є даність, а є його творення як ноосферизаційне одухотворення. Одухотворення історичного процесу – це збільшення свідомісно-духовних чинників його розвою. Соціально-культурна парадигма – це укорінена у нових напрямках науки сучасна визначальність соціально-духовних чинників розвитку суспільства.

Ключові слова: *світотворення, перфекційний розвиток, хвилеподібно-“гілковано” – “різомний” розвиток, поступально-прогресивний розвій, ноосферизаційне одухотворення, свідомісно-духовні чинники історичного розвитку, соціально-культурна визначальність.*

Від кін. ХХ – поч. ХХІ ст.ст. у різних науках надзвичайно актуалізується, як одна з головних, проблема культурних чинників розвитку суспільства. На нашу думку, соціально-культурна парадигма коріниться не стільки у соціально-гуманітарних, скільки у сучасних загальносвідоглядних викладах так званих нових напрямків науки від сер. ХХІ ст. [7]. У космологічному контексті на цю проблематику імпліцитно виходить антропний принцип Б.Картера 1972 р. з провідною ідеєю людиномірності космосу, синергетика Г.Гакена або І.Пригожина 1977 р. з ідеєю самоорганізації від хаосу до порядку через атрактор-направник (“порядком творчих катастроф”, за висловлюванням Є.Маланюка), квантова гравітація С.Хокінга 1982 р. з ідеєю тотожності творіння і розвитку (еволюції) або інфляційно-сценарна модель Всесвіту А.Гута-А.Лінде 1989 р. з ідеєю як первеня творчої силодії, теорія сематично насиченого меону В.Налімова – Л.Лескова 1994 р. з ідеєю значинневого поля світорозвитку [7], у галузі філософії – узагальнюючий їх всіх і всю сучасну нову науку народжуваний від поч. ХХІ ст. так званий універсальний еволюціонізм, якій іде на зміну постмодерністському постструктуралізму [9, 238].

У галузі історикі (сукупність всіх історичних наук за Й.Дройзеном 1858 р., М.Карєєвим 1913 р., М. Гандельсманом 1921 р., М. Семеновим 2003 р. та інш.) чинник культури отримує нову актуалізацію від сер. ХХ ст. у т.з. “новій історії”: школі “Анналів” (М.Блок, Л.Февр, Ф.Бродель, Ж.Ле Гофф, Ж. Дюбі, Е.Ле Руа Лядюрі, А.Гуревич, Н.Яковенко та інш.), з її провідною ідеєю антропо-соціально-культурної тотальності (а відтак – її соціально-філософського відгалуження – світ – системного аналізу І. Валлерстайна 1974 р. – Ф.Броделя 1976, 1979 рр.) через так звану інтелектуальну історію кін. ХХ ст. (від конференції істориків у Вінгспреді 1977 р.) Д.Хайяма, К.Брінтона,

Р.Стромберга, Р.Дарттона, Д.Холінджера, А.Вейсі, Д.Вуда, С.Аверінцева, так званої “мислячої історії” Ліни Костенко та інш., з її засадничою ідеєю історії як інтелектуального проекту, а також у новітній соціології (Н.Черниш, К.Баранцева та інш.), у так званій еволюційній політекономії (М.Павловській та інш.), у різних галузях [10, 278-279] гуманітаристики (В.Шинкарук, В.Іванов, В.Табачковський, М.Попович, В.Шевченко, Я.Дашкевич, С.Грабовській, О.Пріцак, Я.Грицак, Ю.Павленко, Ю.Канигін, Ю.Шилов, Т.Возняк та інш.), що отримали філософське та філософсько-історичне узагальнення у постмодерністському кін. ХХ ст. постструктуралізмі Ж.-Ф.Ліотара, Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, У.Еко, у платоністичних ремінісценціях В.Біблера, Г.Померанца, С.Кримського, тоталогії В.Кизими (від 1994р.) та інш. [9, 183], у яких історія не є данність, а є процес її творення через 1) подієво-часове “тілкування” (ідея синергетики), 2) соціально (інтелектуально) – культурний проект (ідея “нової історії”) як 3) множинність розмислів-новоозначень (“бісовська текстура” за Р.Бартом або “лабіринт” за У.Еко) [9, 240-241]. Друга надзвичайно актуалізована (чи то від комп’ютерних ігор – стратегій, чи то від синергетики) у сучасній суспільній думці (від неоеволюціонізму Л.Уайта, Д.Стюарта, А.Ле Руа-Гурана, К.Ренфрю та інш.) ідея (нелінійного, тобто багатолінійного, тобто багатоваріантного, так зване “тілкування”) світорозвитку, знаком чого стала Нобелівська премія 1993 р. історика економіки Р.Фогелю за ретропрогноз американської історії ХІХ ст. (так звана альтернативна історія), де точка біфуркації (розгалуження варіантів розвитку) – це новий соціально-культурний проект [7; 9, 241].

У вітчизняній філософії одним із найбільш значущих результатів антропологічного повороту 1960-1980-х р. був вихід Київської школи на проблематику діяльнісно-культурних (духовних) чинників суспільного буття і розвитку, де В.Табачковським, Є.Бистрицьким, Н.Тарасенко, В.Івановим, О.Яценко, В.Звигляничем, М.Єсипчуком, Є.Андросом, М.Булатовим, А.Лоем, Є.Козловським, В.Пролеєвим, С.Малаховим, Г.Горак, В.Демяновським, Ю.Джулаєм, С.Кошарним, І.Лосєвим, А.Лисенко, В.Семеновим, Л.Соловійовим та інш. були розроблені повні і глибокі дослідження, не буде перебільшенням сказати, навіть у контексті розвитку світової філософської думки. Не втримаємось, також, від зауваження про те, що дослідження Київської світоглядно-антропологічної школи можуть бути одним із найбільш яскравих прикладів наповнення вичерпаних себе радянських марксистсько-ленінських стереотипів, ще цілком “марксоїдним”, але вже новим змістом, які так і сприймалися тодішньою генерацією “кухонних” інтелектуалів, незважаючи на неоковирний стиль і жахливе нагромадження філософсько-гарабарської термінології. У десятках монографій була розгорнута проблематика абсолютного у культурі і суспільної динаміці (В.Пролеєв, 1992 р.), культури і духовно-практичного відношення до світу в їх соціально-історичній перспективі (М.Тарасенко, 1985 р.), доцільності культури і універсального розвитку сутнісних сил людини (О.Яценко, 1983 р.), природної історичності буття людини у культурі, буття і діяльності, всезагальності і фактичності діяльнісної позиції людини у культурі, (Є.Бистрицький, 1991 р.), особи у світлі культури і проблем сутності та існування (Є.Бистрицький, 1992 р.), культури і особистісного буття, співвідношення технології і діяльності, культурно-

історичної специфіки технологічних засобів (В.Табачковський, 1985 р.), культурно-історичних передумов категоризації світу (Є.Бистрицький, 1983 р.), простору і часу культури: діяльності, буття, часу, хронотопу, тілесності (Є.Козловський, 1992 р.), часу і особистісного виміру культури (Є.Бистрицький, 1991 р.) і, нарешті, вироблено (у монографії “Діалектика діяльності і культура” 1983 р. тощо) саме поняття “соціально-культурного розвитку” [4, 182]. Так, наприклад, на думку О.Яценко, саме “модель культури ... виявляє генеральну тенденцію розвитку людства” [4, 192], або у Є.Бистрицького: “детермінація культурою виявляється ... більш фундаментальною, ніж ... від суспільного буття. Відмінності їх впливу на людину можна було би порівняти ... з так званими сильними і слабкими взаємодіями між фізичними тілами, маючи на увазі, що більш “сильний” – матеріальний інтерес визначає деякі порівнено “близькі”... суспільно-практичні зв'язки. У той же час сили культурного тяжіння ... утворюють все ж такі більш глобальний людський зв'язок, охоплюючи всю багатоманітність життя, а також будь які життєві можливості майбутнього” [2, 154-155] і тому подібне, і тому подібне.

Слідом ними, В.Біблер у 1991 р. запропонував розглядати феномен культури у його дійсній загальності [3], у 1996 р. зростаючу роль культури у суспільному розвитку відзначав М.Коган [5]. Специфіка соціокультурної методології за О.Ахієзером 1998, 2000 рр., полягає у тому, що її предметом є не лише культура, але цілісна діяльність, причому зміни у відповідних культурних програмах невідворотно змінюють зміст самої діяльності, а причинами суспільного розвитку є суперечності між старими соціальними відносинами і новими культурними програмами [1, 29-36]. На думку академіка М.Лапіна 2000 р., який спирається на концепцію П.Сорокіна, культура виступає як сукупність способів і результатів діяльності, а соціальність трактується ним як сукупність відносин людини, що також формується у процесі діяльності. Сучасне суспільство, трактоване ним на основі синергетики, характеризується паритетною взаємодією культури і соціальності [6, 3-4]. На думку директора Інституту філософії РАН В.Стьопіна 2003, 2004 рр., який проголошує себе прибічником синергетики і філософії універсального еволюціонізму, своєрідним геномом соціального життя виступають універсалії культури, а тип цивілізаційного розвитку визначається генетичними кодами, якими виступають системи цінностей [8, 37-43]. За визначенням Н.Черниш 2003 р., сукупність соціокультурного підходу виступає як цілісний процес соціального розвитку за допомогою культурної творчості. Наскільки ми розуміємо історико-філософський процес, на зміну вичерпалому себе постмодерністському постструктуралізму (знаком чого стало самогубство Ж.Дельоза 1995 р.) від початку XXI ст. приходить нова філософська парадигма універсального еволюціонізму (Д.Болі, С.Хокінг, Р.Раджананан, М.Розенталь, Г.Вайсберг, В.Ахназаров, В.Стьопін та інш.) або глобального еволюціонізму (А.Крушанов, І.Фролов, М.Горлач, В.Кремін, Л.Мельник та інш.), яка виростає на фундаментальному узагальненні всіх нових наукових досягнень [8, 182-183]. Отже, соціально-культурний розвиток у суспільній думці розуміється трояко: по-перше, як історично-духовна тотальність (школа “Анналів” та всі інші “анналоїди”), по-друге, як здійснення соціально-культурних проєктів

(постмодерністській постструктуралізм) і, по-третє, як збільшення ролі і значення свідомісно-духовних чинників у розвитку суспільства (універсальний еволюціонізм та історіологія).

Література

1. Ахиезер А.С. Философские основы социально-культурной теории и методологии / Ахиезер А.С. // Вопросы философии. – 2000 р. - №9.
2. Быстрицкий Е.К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие / Быстрицкий Е.К. - К.: Наукова думка. 1991.
3. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в XXI век / Библер В.С. – М.: Политиздат, 1991.
4. Диалектика деятельности и культура. – К.: Наукова думка. 1983.
5. Каган М.С. Философия культуры / Каган М.С. – СПб.: Петрополис, 1996.
6. Лапин Н.Н. Социокультурный подход и социально-функциональные структуры / Лапин Н.Н. // Социо. – 2000 р. - №7.
7. Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс – Традиция. 2003.
8. Стёпин В.С. Генезис социально-гуманитарных наук (философские и методологические аспекты) / Степин В.С.// Вопросы философии.- 2004 р. - №3.
9. Халецький О.В., Костенко В.В., Халецька О.О. αναβασις – як історично-духовні напрями поступально-прогресивного розвитку / Халецькій О.В. // Духовність. Культура. Нація. Збірник наукових статей. Випуск 4. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2009. – С.238-243.
10. Халецький О.В., Халецька О.О. Елітистський дискурс у сучасній українській соціально-філософській думці / Халецькій О.В. // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім.С.З.Гжицького. Т.9, № 4 (35). Ч.1, - Львів. 2007. – С. 276-280.

Summary

O.O.Khaletska

SOCIAL AND CULTURAL PARADIGM IN SCIENTIFIC THOUGHT

Social and cultural paradigm has his root in modern commonly-conceptualstatement, so-called new directions of science, legitimated in birthrated philosophy of universal evolutionism. History isn't the contribution, but a process of it's creation because of: 1) eventually-partually branching (the idea of sinergetics), 2) social and intellectual cultural project (the idea of so-called "new history"), as 3) plurality of discussions – new meanings ("demon texture" by R.Barton, or "labyrinth" by U.Ecko). Peculiar genome of socisl life are culture decree, are the type of civilizational development is determined with the help of genetic codes, which are the systems of valuation. Social and cultural development in social thought are means treably: Firstly, as historical and spiritual totality (school of "Annales" and all others "annaloides"), Secondly, as fulfilment of social and cultural projects (postmodernism and poststructuralism) and, Thirdly, as determined role of consciousness and spiritual determinantes from the middle of the XX century are gaining an important meaning, and social and cultural development is presented.

Стаття надійшла до редакції 5.04.2010